

Stockholm 2015-11-10

Socialstyrelsen

att: Staffan Söderberg

staffan.soderberg@socialstyrelsen.se

Synpunkter på Fritt val av hjälpmedel

Lika Unika har beretts möjlighet att lämna synpunkter som underlag för Socialstyrelsens utvärdering och analyser av konsekvenser av systemet med fritt val av hjälpmedel. Det har genomförts på försök i tre landsting under perioden 2007-2009. Därefter har den tidigare regeringen gett myndigheten i uppdrag att se över hur övriga landsting kan utveckla fritt val-systemet inom hjälpmedelsområdet. Med riksdagens beslut om propositionen ”*Mer inflytande för den enskilde i valet av hjälpmedel (2013/14:67)*” förtydligades hälso- och sjukvårdslagen samt patientsäkerhetslagen när det gäller skyligheten för sjukvårdshuvudmännen att erbjuda den enskilde ett fritt val.

1

Lika Unika har utöver denna skrivelse haft möjlighet att delge synpunkter i Socialstyrelsens särskilda referensgrupp om hjälpmedelsfrågor. Även medlemsförbund i Lika Unika har på olika sätt framfört sina erfarenheter och delvis skarp kritik mot effekter av fritt val-modellen.

1. Allmänna kommentarer

För många som har en funktionsnedsättning är väl fungerande hjälpmedel helt avgörande för ett fungerande liv. Brister den viktiga pusselbiten så brister också möjligheterna till delaktighet och att få vardagen att fungera. Insikten om detta måste vara utgångspunkten för varje samhälle som säger sig stå för allas lika rätt och värde och för mänskliga rättigheter.

Att hjälpmedel är en så avgörande del för ett fungerande liv och för delaktighet att det måste ses som en rättighet har också stöd internationellt. Sverige har undertecknat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Med det förbinder sig Sverige att följa konventionens artiklar. Värdeord som delaktighet och jämlikhet ska vägleda inom alla samhällsområden. Också i fråga om hjälpmedel och rehabilitering finns viktiga stadganden i konventionen.

Konventionsstaterna har åtagit sig att ”*genomföra eller främja forskning och utveckling av och främja tillgång till och användning av ny teknik, innefattande informations - och kommunikationsteknik, samt hjälpmedel som är lämpliga för personer med funktionsnedsättning, med prioritering av teknik till överkomligt pris*”.

Konventionen slår också fast att konventionsstaterna ska organisera, förstärka och utsträcka *"ett heltäckande habiliterings- och rehabiliteringsstöd och habiliterings- och rehabiliteringsprogram"*. Där anger konventionen att det är särskilt viktigt på områden som hälsa, sysselsättning, utbildning och social service.

Det skiljer tyvärr alltför mycket mellan de åtaganden Sverige har accepterat på funktionshinderpolitikens område med FN-konventionen och den praktiska politiken och förverkligandet av konventionen runt om i Sverige. När FN genom sin särskilda kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning granskade Sverige våren 2014 var en av de skarpa kritiska punkterna de stora skillnader som finns i landet: *Det finns en allvarlig skillnad mellan konventionsstatens politik och kommunernas politik när det gäller att genomföra konventionen.*

Lika Unikas bestämda uppfattning är att området hjälpmedel tillhör ett av de områden där olikheterna är betydande och därmed utgör en allvarlig försummelse från Sveriges sida när det gäller implementeringen av FN-konventionen CRPD.

För Lika Unika är det självklart att samhället måste utformas efter grundsynen att alla medborgare i samhället är lika mycket värda, har samma rätt till ett gott liv och att delta i samhällsliv och arbetsliv. Alla ska mötas med respekt och ges förutsättningar att förverkliga sina drömmar. Mot den bakgrunden har vi i en särskild plattform lagt fast våra utgångspunkter och krav på hjälpmedelsområdet med bland annat följande mål.

2

Hjälpmiddel för livets olika skeden är en grundläggande rättighet för alla att få efter behov, med lika villkor över landet och utan merkostnader för den enskilde.

Den målformuleringen ligger också till grund för vår bedömning om fritt valsystemets effekter, så som vi kan se dessa efter försöksverksamheten. *"De stora skillnaderna i offentlig finansiering av hjälpmedel mellan landstingen som framgår av Hjälpmiddelsinstitutets kartläggning är inte förenliga med principen om vård på lika villkor"*. Det skriver Statens Medicin-Etiska råd i rapporten "Med- och egenfinansiering i vården – etiska aspekter".

Med skrivningen i rapporten slår SMER fast något som bör vägleda utformningen av hjälpmedelsområdet och samtidigt vara en särskilt uppmärksam fråga i översyner och politiska förslag på hjälpmedelsområdet.

Redan innan fritt val-reformen fanns var således hjälpmedel ett område med stora skillnader mellan Sveriges landsting. Reformen och ambitioner om att öka valfriheten har, vad vi kan se, inte på något sätt bidraget till att minska dessa

skillnader. Som framgår av rapporter från några av Lika Unikas medlemsförbund har vi tvärtom ökade skillnader, dyrare hjälpmedel och ökad kommersialisering på hjälpmedelsområdet. Försämringar drabbar människor när hjälpmedelsområdet inte längre styrs utifrån behov och helhetssyn. Ett exempel är att hjälpmedelsreparationer och service försvinner och ansvar flyttas till individen när olika checksystem införts som för företagen öppnar marknader men för den enskilde blir dyrare, sämre och otryggare.

Den mycket negativa utvecklingen har fortgått inom ett område med fritt val-system som enligt uppföljningar har haft ett begränsat mottagande av brukarna, sett till det fria valets andel av det totala antalet förskrivningar inom försökslandstingen. Fritt val av hjälpmedel utgjorde där mindre än en procent av förskrivningarna.

Med detta sagt finns det anledning att utvärderingen uppmärksammar en delvis annan utveckling. Som beskrivs i rapporten "Myternas marknad" från Hörselskadades Riksförbund använde sig 82 % av fritt val i Stockholms län under första halvåret 2015, en siffra som verkligen avviker från de låga nivåer som generellt gällde för försökslänen i fritt val-systemet under försöksperioden.

Att fritt val-reformen uppvisar ett avsevärt bredare genomslag än vad som var fallet under försöksperioden förklaras här som en effekt av att förskrivare /audionom inte är oberoende aktörer utan tvärtom har nära band med tillverkare av hjälpmedel. Sådana oacceptabla förhållanden bör granskas generellt och i förhållande till fritt val-systemets uttalade intentioner om den enskildes rätt att välja.

Mot den här bakgrunden är det lovvärt att regeringen i budgetpropositionen för 2016 lyfter fram och tydliggör bristerna inom hjälpmedelsområdet:

Tillgången till hjälpmedel varierar stort över landet liksom regler och avgifter. Regeringen vill arbeta för en mer likvärdig tillgång till hjälpmedel över landet och minskade skillnader i avgifter och regelverk. Regeringen inleder därför ett arbete för att ta fram ett nationellt regelverk och ett samlat huvudmannaskap för hjälpmedel.

Lika Unika har en positiv grundsyn på rätten för människor att välja men samtidigt måste politiken och politiska beslut möta de allvarliga bristerna i samhället. Tyvärr har politikens fokus på det fria valet helt överskuggat de oacceptabla skillnaderna mellan landstingen när det gäller villkor för hjälpmedel och den utveckling mot ökad egenfinansiering som pågår inom området. Det är en efterlängtd och viktig översyn som aviseras och som Lika Unika välkomnar. Det arbetet måste leda till ökad rättvisa, likvärdiga villkor och ett återtaget samhällsansvar för hjälpmedels finansiering.

Myndigheten för Delaktighet har för närvarande ett projekt som har till syfte att utveckla det system för uppföljning av funktionshinderpolitiken som finns för kommunerna också ska omfatta landstingen.

Från Lika Unikas sida ser vi det som mycket angeläget att hjälpmedelsområdet kommer med i detta uppföljningssystem. Det ger förutom en bild av läget i landstingen också möjlighet att följa utvecklingen framöver och få indikatorer om politiken lyckas bryta de orimliga skillnaderna.

2. Medlemsförbundens erfarenheter

I den här skrivelsen vill Lika Unika peka på några generella brister inom hjälpmedelsområdet samt vad som krävs för att hindren som idag finns för människor att delta i samhället ska kunna rivas. Vi vill därför lyfta fram att de erfarenheter som finns i våra medlemsförbund om det fria valets praktiska konsekvenser är oerhört angelägna att ta tillvara, såväl för personer med syn-, hörsel- och rörelsenedsättning. Ett exempel är rapporten "Myternas marknad" från Hörselskadades Riksförbund som ger en bild av hur hörselvården har utvecklats med en rad negativa effekter i fritt val-systemets spår.

3. Styrande principer för hjälpmedelsområdet i framtiden

Vi har från Lika Unikas sida känt stor oro för ett system där fritt val av hjälpmedel ställer om hjälpmedelsverksamheter i helt fel riktning. Sverige behöver minskade klyftor och ökad jämlikhet på hjälpmedelsområdet. I stället för det riskerar system där politiken haft ett ensidigt fokus på fritt val och blundat för andra och större problem att öka skillnader.

De som idag har hjälpmedel har ofta betalat olika och ofta alltför hög andel i egenavgift för något som rimligen borde vara samhällets ansvar. I stället visar försöksverksamheten att vi riskerar att få se hur checkar och andra inslag i fritt val-system fungerar som tak på samhällets åtaganden, där sedan den enskilde får betala ur egen ficka om man behöver andra hjälpmedel än vad regelverken utgår från.

Vi vill:

1. Att staten tar ett övergripande ansvar för hjälpmedelsområdet genom nationella riktlinjer och ett enhetligt regelverk.
2. Att den enskilde inte ska drabbas av merkostnad för nödvändiga hjälpmedel i den dagliga livsföringen.
3. Att hjälpmedelsförsörjningen utformas som en hel kedja, såväl hjälpmedlet i sig som service, underhåll/reparationer och försäkring.

4. Att rätten till hjälpmedel för den enskilde blir tydlig genom en nationell Hjälpmedelsgaranti.
5. Att beslut i hjälpmedelsfrågor är överklagningsbara till förvaltningsdomstol.
6. Att staten som en grund för att få fram sådan lagstiftning tillsätter en ny hjälpmedelsutredning.
7. Att omfattande förändringar inom hjälpmedelsområdet alltid förbereds och genomförs i dialog med funktionshinderrörelsen.

Fritt val riskerar, som system utformat på fel sätt och utan en större rättvisa mellan landstingen, radera viktiga hörnpelare i funktionshinderpolitiken. Det handlar bland annat om att samhället ska ha det samlade ansvaret för hjälpmedel och om att den enskilde inte ska drabbas av merkostnader för de hjälpmedel man behöver för att klara livet, vardagen och kunna vara delaktig i samhället.

Lika Unika

5

Federationen mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Medlemsorganisationer:

- Förbundet Sveriges Dövblinda
- Hörselskadades Riksförbund
- Neuroförbundet
- Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar
- Synskadades Riksförbund
- Sveriges Dövas Riksförbund

Kontaktuppgifter Lika Unika:

Handläggare: Peter Andersson Lika Unika

Telefon: 070-768 27 86, e-post: peter.andersson@likaunika.org

E-post: info@likaunika.org

Ordförande:

Maria Johansson